

önce akrabası Ebû Seleme'yi İmam İbrâhim b. Muhammed'e tavsiye etmiş, İmam İbrâhim de onu geniş yetkilerle aynı yıl Horasan'a yollamıştır. Ebû Müslim'in Horasan'a gönderilmesine kadar ihtilâl hareketini organize eden Ebû Seleme gittiği her yerde Hâşimî liderlerinden yakın ilgi görmüştür.

Emevî hânedanına son veren ihtilâl ordusunda yer alan Ebû Seleme Küfe'ye vali tayin edildi. Ancak Emevîler Abbâsî kuvvetleriyle çarpışmaya devam ettikleri ve ortam henüz uygun olmadığı için faaliyetlerini gizlice sürdürüyordu. Muharrem 132 (Eylül 749) tarihinde Hasan ve Humeyd b. Kahtabe kardeşlerin kumandasındaki Abbâsî ordusu Küfe'yi ele geçirince Ebû Seleme saklandığı yerden çıktı. Şehre giren Hâşimî emirler tarafından "vezîr-i Âl-i Muhammed" unvanıyla, henüz belirlenmemiş olan Abbâsî halifesinin vezirliğine getirildi ve ihtilâlin yönetimini eline aldı.

Kaynakların belirttiğine göre Ebû Seleme İmam İbrâhim'in maiyetinde çalışmasına rağmen Hz. Ali evlâdını tutuyor ve hilâfette daha çok onların hakkı olduğunu düşünüyordu. Hatta Ali evlâdından üç kişiyle mektuplaşıp halifelîği onlara teklif etmişti. Bunlar Abdullah Mahd b. Hasan, Ömer Eşref b. Zeynelâbidîn ve Ca'fer es-Sâdik'tı; ancak hiçbirisi bu teklifi kabul etmedi. Abbâsî ailesi mensupları ihtilâl ordusundan bir ay sonra Küfe'ye geldikleri zaman Ebû Seleme ve Hz. Ali evlâdı taraftarları onları iyi karşılamadılar. Ebû Seleme Abbâsî ailesinin kaldığı yeri bir süre Horasanlılar'dan sakladı; zira Vâsıt henüz zaptedilmediği için ortaya çıkmaya gerek olmadığını söylüyordu. Fakat Ebû Müslim'in güvenilir adamlarından Ebû'l-Cehm b. Atıyye bir tesadüf eseri Abbâsî ailesinin kaldığı yeri buldu ve hemen Hammâm-A'yen'deki Horasan ileri gelenlerine durum bildirdi. Bunlardan on iki kişi Küfe'ye gelerek Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'a biat ettiler. Ebû Seleme de bu oldubittiği kabul etmek zorunda kaldı. Cuma günü Küfe Camii'nde Abbâsî hânedanı adına halktan biat alan (132/749) yeni halife Ebû'l-Abbâs Ebû Seleme'yi vezirlikte bırakmak istiyor veya muhtemelen buna zorlanıyordu. Ancak Ali evlâdını açıkça desteklemesi ve bu tutumunu sürdürmesi buna engel oluyordu.

Ebû'l-Abbâs Küfeliler'e güvenmediği için karargâhını Hammâm-A'yen'de kurdu. Daha sonra Ebû Seleme'den uzaklaşmak için ikametgâhını Hâşimiye'ye nakletti. Aralarındaki güvensizlik gittikçe artıyordu. Ebû Seleme Hz. Ali evlâdı-

na olan sevgisini açıkça dile getiriyordu ve idare de onun elindeydi. Üç dört ay boyunca bütün yetkilerini kullanarak ülkeyi idare etti. Halife Ebû'l-Abbâs, henüz hiçbir kuvvete sahip olmadığı için Ebû Seleme'ye karşı bir harekete girişemiyordu. Horasan ordusu üzerinde büyük nüfuzu olan Ebû Müslim'in yardımını temin için kardeşi Ebû Ca'fer el-Mansûr'u ona yolladı. Ebû Müslim de gönderdiği adamlarıyla Receb 132 (Şubat 750) tarihinde Ebû Seleme'yi Enbâr'da öldürterek Ebû'l-Abbâs'ı büyük bir gaileden kurtardı. Başka bir rivayette ise Ebû Müslim'in Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'a mektup yazıp Ebû Seleme'yi öldürtmesini istediği, ancak halifenin, onun Abbâsî ailesine büyük yardımları olduğunu söyleyerek böyle bir harekete tevessül edemeyeceğini bildirdiği ifade edilmektedir.

Abbâsî ihtilâlinin başarıya ulaşmasında büyük rolü olan Ebû Seleme kültür-lü, cömert ve kabiliyetli bir vezirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Ensâbü'l-esrâf*, Âşir Efendi Ktp., nr. 597-598, vr. 301^b-303^a; Dineverî, *el-Ahbab-ru't-tivâl* (nşr. W. Guirgass), Leiden 1888, s. 336; Ya'kûbî, *Tarih*, II, 314, 345, 349, 352; Taberî, *Tarih* (de Goeje), II, 1916, 1949; III, 5-7, 16, 20-22, 24, 27, 28, 58, 60, 62; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, Kahire 1938, s. 84-89; Mes'ûdî, *Mürûc'uz-zeheb* (Meynard), VI, 133; a.e. (Abdülhamîd), III, 284-285; Ebû Ali Bel'amî, *Tarih-i Taberî* (Fr. trc. H. Zotenberg), Paris 1867-74, IV, 333 vd., 346 vd.; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, s. 154-156; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 195-197; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, VII, 7-8; D. Sourdel, *Le Vizirat 'Abbâside*, Damas 1959, I, 65-73; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşiltan), Ankara 1963, s. 244, 257-259; M. A. Shaban, *Islamic History*, Cambridge 1971-76, I, 182, 185-188; II, 1-3; a.mlf., *The 'Abbâsîd Revolution*, Cambridge 1979, s. 153, 155, 161-167; "Abbâsiler Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, III, 26, 33-39, 59; Mehmet Aykaç, *Abbâsî Devleti'nin İlk Dönemi İdarî Teşkilâtında Dönüşler: 132-232/750-847* (doktora tezi, 1993), İSAM Ktp., nr. 24.366, s. 52; S. Moscatti, "Abû Salama al-Khallâl", *EI²* (Fr.), I, 153; R. W. Bulliet, "Abû Salama", *Elr*, I, 382-383.

HAKKI DURSUN YILDIZ

EBÜ SELEME el-MAHZÜMÎ

(أبو سلمة الخزومي)

Ebû Seleme Abdullâh b. Abdilesed b. Hilâl el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 4/625)

İslâm'a ilk giren ve Medine'ye ilk hicret eden sahâbilerden biri.

Hz. Peygamber'in süt kardeşi ve halası Berre bint Abdülmuttalib'in oğludur. Hanımı Ümmü Seleme ile birlikte önce Habeşistan'a, sonra da Akabe bi-

atlarından bir yıl evvel Medine'ye hicret etti. Kureys kabilesinden Medine'ye ilk hicret eden kişi olan Ebû Seleme'yi Hz. Peygamber Uşeyre Gazvesi'ne çıkarken Medine'de yerine vekil bıraktı. Ebû Seleme Bedir ve Uhud gazvelerine katıldı ve Uhud Gazvesi'nde yaralandı. Bir ay kadar tedavi gördükten sonra Benî Esed üzerine sevk edilen otuz beş kişilik Katan Seferi'ne (Seriyyetü'l-Katan) kumanda etti. Medine'ye döndüğü zaman Uhud'da aldığı yaranın nüksetmesi sonucu vefat etti, gözlerini Hz. Peygamber kapattı. Ölümünden sonra da hanımı Ümmü Seleme'yi nikâhı altına aldı.

Ebû Seleme'den rivayet edilen iki hadis Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde yer almaktadır (IV, 278).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 278; Vâkidî, *el-Megâzî*, I, 7, 340-346; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 468; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 239-242; VIII, 87; İbn Abdülber, *el-İstî'ab*, II, 338-339; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), III, 294-296; VI, 152; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, I, 150-153; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 335.

SELÂHATTİN POLAT

EBÜ SELEME et-TEBÜZEKÎ

(bk. TEBÜZEKÎ).

EBÜ SEVBÂN el-MÜRÇİİ

(أبو ثوبان المرجي)

Mürcie'ye bağlı Sevbâniyye kolunun kurucusu (bk. MÜRÇİE).

EBÜ SEVR

(أبو ثور)

Ebû Abdillâh İbrâhîm b. Hâlid b. Ebi'l-Yemân el-Kelbî el-Bağdâdî (ö. 240/854)

Mezhep kurucusu büyük fıkıh ve hadis âlimi.

Doğum yeri ve yılı hakkında bilgi yoksa da bütün kaynaklarda Bağdat'ta yetişip orada tahsil gördüğü kaydedilmektedir. Yetmiş yaşında vefat ettiğine dair İbn Kâni'den nakledilen rivayet, hemen bütün kaynaklarda ölüm tarihi olarak zikredilen 240 (854) yılı ile birlikte değerlendirildiğinde 170'te (786) Bağdat'ta doğduğu söylenebilir. İbn Hallikân vefat tarihini 246 (860) olarak kaydetmiştir.

Fıkıhta mutlak müctehid olan Ebû Sevr hadiste de hâfizlik derecesine ulaşmıştır. Nâsâî, Hatîb el-Bağdâdî gibi hadis tenkitçileri onun hadiste "sika-me'mûn"

olduğunu söylemiş, Nevevî de sika olduğunda ittifak bulunduğunu kaydetmiştir. Süfyân b. Uyeyne, Vekî b. Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdî gibi meşhur hadisçilerden hadis dinlemiş; Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Hâtim er-Râzî gibi birçok meşhur muhaddis de kendisinden rivayette bulunmuştur.

Fıkıh ilmini önceleri Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'den, Şâfiî Bağdat'a geldikten sonra da ondan öğrendi. Böylece "ehl-i re'y" olarak bilinen Iraklıların fıkıhı ile "ehl-i hadis" olarak bilinen Hicazlıların fıkıhını kendisinde birleştirmiş oldu. Fakat onda Şâfiî'nin tesiri daha ağır basar. Ebû Sevr, re'y'i tamamen terkmemekle birlikte hadis ekolüne mensup müctehidlerden sayılır. Fıkıh sahasında da çok talebesi olmuştur. Dâvûd ez-Zâhirî, Ahmed b. Yahyâ el-Bağdâdî, Ca'fer b. Muhammed el-Hayyât bunlardandır.

Şâfiî'nin önde gelen talebelerinden ve onun kadim mezhebinin (eski görüşlerinin) râvilerinden oluşu, İbn Hallikân ve Tâceddin es-Sübkî gibi bazı Şâfiîler'in Ebû Sevr'i kendi mezheplerinden saymalarına sebep olmuştur. Ancak onunla Şâfiî arasındaki münasebeti bir talebe-hoca münasebeti olarak değerlendirmek daha doğru olur. Nitekim İbnü'n-Nedîm, Kâdî İyâz, Burhâneddin İbn Ferhûn, Abdülhay İbnü'l-İmâd gibi pek çok biyografi yazarı, Ebû Sevr'in müstakil müctehidlerden olduğunu ve kendine mahsus bir mezhebi bulunduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Râfiî ve Nevevî gibi meşhur Şâfiî âlimleri de bu kanaatte olup onun müstakil görüşlerinin mezhep içerisinde bir farklı görüş şeklinde değerlendirilemeyeceğini belirtmişlerdir. Ebû Sevr mezhebinin esas olarak Şâfiî mezhebine yakın olduğu söylenebilirse de bu husus ikisinin aynı mezhep olduğu anlamına gelmez. Ondan ulemânın çoğunluğuna muhalif ve şâz kabilinden bazı ictihâdî görüşler de nakledilmiştir (meselâ bk. Sübkî, II, 77-80; Muhammed el-Hudârî, s. 187).

Diğer birçok mezhep gibi Ebû Sevr mezhebi de fazla taraftar bulamamış ve uzun zaman yaşayamamıştır. Bununla birlikte IV. (X.) yüzyılın sonlarına kadar Azerbaycan ve Ermeniyeye bölgesinde çok sayıda müntesibinin bulunduğu nakledilir.

Ebû Sevr'in fıkıha, sünneti müdafaaaya, İmam Mâlik ve Şâfiî'nin ihtilâfları ile Kur'an ahkâmına dair kitaplar yazdığı rivayet edilir. İbnü'n-Nedîm, *el-Mebsûf*

fi'l-fıkḥ adlı bir eserinden bahsetmektedir (*el-Fihrist*, s. 265). Ancak zamanımıza kadar gelen herhangi bir eseri bilinmemektedir. Mukayeseli fıkıh kitaplarında, tefsirlerde ve hadis şerhlerinde dağınık olarak yer alan fikhî görüşleri, Sa'dî Hüseyin Ali Cebr tarafından hazırlanan bir yüksek lisans çalışmasına konu edilmiş ve bu çalışma *Fıkhü'l-İmâm Ebî Sevr* adıyla neşredilmiştir (Beyrut 1403/1983).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 265; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 65-69; Nevevî, *Tehzîb*, II, 200-201; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 26; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 512-513; a.m.f., *Mizânü'l-İtidâl*, I, 29-30; Safedî, *el-Vaift*, V, 344-345; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhi), II, 74-80; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, I, 118-119; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 223; İbnü'l-İmâd, *Sezerât*, II, 93-94; Sezgin, *GAS*, I, 491; Muhammed el-Hudârî, *Târîhu't-teşri'î'l-İslâmî*, Kahire 1390/1970, s. 186-187; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1975, s. 99; Muhammed b. Hasan el-Hacvî, *el-Fikrû's-sâmi fî târîhi'l-fıkḥi'l-İslâmî*, Medine 1397/1977, II, 17-18; Sa'dî Hüseyin Ali Cebr, *Fıkhü'l-İmâm Ebî Sevr*, Beyrut 1403/1983, s. 51-101; F. Kern, "Ebû Sevr", *IA*, IV, 49; J. Schacht, "Abû Thawr", *El²* (İng.), I, 155.

MUHSİN KOÇAK

EBÜ SUFRE

(أبو صفر)

Ebû Sufre Zâlim b. Serrâk
b. Subh el-Ezdî el-Atekî

Tanınmış emîr ve Horasan Valisi
Mühelleb'in babası, sahâbî.

Uman'la Bahreyn arasındaki Debâ'da yaşayan Ezdliler'dendir. Adının Kâtî, babasının adının Sârik olduğu da söylenmektedir. Atekî nisbesini Ezd'in bir kolu olan Atîk'ten almıştır. Bazı Şii kaynakları onun aslen İranlı olduğunu kaydederek. Kabilesi İslâmiyet'i kabul ettiği zaman Medine'ye gönderilen heyet içinde o da vardı. Ebû Sufre uzun boylu, iri çüsesi, güzel yüzü, fasih konuşması ve sarı renkli uzun elbisesiyle Resûl-i Ekrem'in dikkatini çekti; biat etmek üzere yanına geldiğinde kendisiyle ilgilendi ve adını, sarı renkli elbisesinden dolayı "Ebû Sufre" olarak değiştirdi. Bir rivayete göre ise on sekiz oğlu ve Sufre adında bir kızı olduğunu söylemesi üzerine Hz. Peygamber ona bu künyeyi verdi. Kendileri gibi Ezdlî olan Huzeyfe b. Yemân'ı, başka bir rivayete göre hemşehrileri Huzeyfe b. Mihsan'ı (Yâkût, II, 435) onlarla birlikte zekât âmilî olarak gönderdi. İbn Abdülber, Ebû Sufre'nin Hz. Peygamber zamanında müslüman olmakla beraber

sözü edilen heyetin içinde bulunmadığını, on çocuğuyla birlikte Hz. Ömer'in (bazı rivayetlere göre ise Hz. Ebû Bekir'in) yanına geldiğini söylemektedir. Onun Asr-ı saâdet'te küçük bir çocuk olduğunu ile ri sürenler de vardır (aş. bk.).

H. Peygamber'in vefatından sonra zekât vermeyi kabul etmeyerek irtidat edenlerin arasına Ebû Sufre'nin kabilesi de katıldı. Halife Ebû Bekir onların üzerine İkrime b. Ebû Cehil kumandasında bir ordu gönderdi. Müslümanlarla savaş giren kabile mensuplarının çoğu bu savaşta öldü. Kalanların bir kısmı Medine'ye, bir kısmı da başka yerlere gönderildi. O sıralarda Ebû Sufre'nin henüz bülüğa ermemiş bir çocuk olduğu, Hz. Ebû Bekir'e teslim edilmek üzere Huzeyfe b. Yemân tarafından Medine'ye gönderildiği de söylenmektedir (İbn Sa'd, VII, 102; İbn Hacer, IV, 108). Ebû Sufre yeniden İslâmiyet'e dönünce halife onu serbest bıraktı. Kabile halkının bir kısmı tekrar Debâ'ya dönerken Ebû Sufre'nin de aralarında bulunduğu başka bir grup Basra'ya yerleşti.

Ebû Sufre'nin Hz. Ebû Bekir ve Ömer'le görüşmeler yaptığı, çocuklarıyla Hz. Ömer'in huzuruna çıktığı zaman, daha sonra Basra'yı Hâricîler'e karşı koruyacak ve Horasan valiliği yapacak olan en küçük oğlu Mühelleb'i halifenin beğendiği ve, "Bu senin çocuklarının önderidir" dediği kaydedilmektedir.

Basra'da vefat eden ve cenaze namazı Hz. Ali tarafından kılınan Ebû Sufre'nin ölüm tarihi bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde* (nşr. Yahyâ el-Cebûrî), s. 55-57, 59, 201; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 399; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 367-368; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 101-102; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 109-110; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 435-436; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 103; IV, 379; VI, 174; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 108-109; Abbas el-Kummî, *el-Künâ ve'l-elkâb*, Beyrut 1983, s. 97-99; Reckendorf, "Ezd", *IA*, IV, 430.

RAŞİT KÜÇÜK

EBÜ SÜFYÂN

(أبو سفیان)

Ebû Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye
(ö. 31/651-52)

Kureys kabilesinin reislerinden,
sahâbî.

Hicretten elli yedi yıl önce (m. 565) Mekke'de doğdu. Bedir Gazvesi'nde öldürülen oğlu Hanzale'den dolayı Ebû Hanzale künyesiyle de anılır. Annesi, Hz. Pey-